

СПОСОБИ УСУНЕННЯ СЛІВ-ПАРАЗИТІВ У МОВЛЕННІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У роботі досліджено таке мовне явище, як слова-паразити. Встановлено, що слова-паразити засмічують мовлення і ускладнюють сприйняття інформації. Розглянуто причини їх появи, вплив на сучасну українську мову та способи самостійного усунення таких слів із усного мовлення.

Ключові слова: слова-паразити, культура мовлення, усне мовлення, мислення, невпевненість.

Abstract

The paper explores the linguistic phenomenon of filler words. It has been established that such words clutter speech and make information perception more difficult. The study examines the reasons for their emergence, their impact on modern Ukrainian language, and methods for independently eliminating them from spoken language.

Keywords: filler words, speech culture, oral speech, thinking, uncertainty.

В українській мові приблизно 256 тис. слів, але навіть за такої кількості лексики багато мовців часто вживають слова-паразити. Це відбувається через те, що людина думає повільніше, ніж говорить, або хвилюється. Тому в мовленні використовують такі паразити, як: е-е-е..., ну-у-у..., а-а-а... тощо. Ці вкраплення мають деструктивний характер і порушують культуру мовлення. «Мовні одиниці, які називають словами-паразитами, перешкоджають чистоті та правильності мови й відносяться до лексико-стилістичних помилок» [1, 173].

Слова-паразити – це «модальні слова і вирази, які можуть уживатися в спонтанній мові достатньо великої кількості мовців з невиправдано високою з погляду слухача локальною частотою [2, 192]. Лінгвокультурологічні, функціональні, десемантичні особливості слів-паразитів досліджували І. Гаркуша, О. Голотюк, М. Козирев, А. Швидченко, І. Пуленко, О. Гуз та інші.

Слова-паразити — це слова або фрази, які не несуть смислового навантаження. Вони не додають жодної інформації до тексту, але роблять його більш розгорнутим і складним. Їх використовує багато мовців з високою частотою. Уживають ці слова з різною метою: 1) побудувати зв'язне мовлення; 2) щоб виграти час, коли думка ще формується, а говорити потрібно вже; 3) висловити емоції; 4) підкреслити логіку викладу; 5) замінити грубі чи нецензурні слова.

До слів-паразитів належать звуки, слова та словосполучення. Прикладами таких одиниць у мовленні молодих людей є: «типу», «коротише», «ну», «таки», «ось», «взагалі-то», «значить», «просто», «у принципі» та інші. Більшість таких слів притаманні сучасній українській мові, а паразитами вони стають тоді, коли їх уживають у не властивому їм контексті, надчастотно, з метою заповнити паузи. Проте є й слова, які називаємо паразитами незалежно від контексту.

Мовлення людини – це складний процес, у якому задіяні як свідомі, так і автоматизовані механізми. Використання слів-паразитів часто пов'язане з когнітивними та нейропсихологічними факторами, які впливають на нашу здатність формулювати думки. Щоб зрозуміти, чому ми їх вживаємо і як їх позбутися, варто звернутися до особливостей роботи мозку.

1. Роль префронтальної кори

Префронтальна кора відповідає не лише за планування мовлення, а й за контроль імпульсивних реакцій. У ситуаціях стресу чи швидкого мислення її активність може знижуватися, що ускладнює контроль над мовленням. Це пояснює, чому під час публічних виступів або в незнайомій ситуації люди частіше вживають слова-паразити [3].

2. Зв'язок із ділянками мозку, що відповідають за автоматизоване мовлення

Дослідження доводять, що коли ми говоримо швидко або без ретельного обдумування (наприклад, у спонтанній розмові), активніше працюють *базальні ганглії* – ділянки мозку, що відповідають за автоматизовані дії, включаючи звичні мовленнєві конструкції. Саме через це слова-паразити можуть «вбудовуватися» в нашу мову як звичка.

3. Нейропсихологічна адаптація до пауз

Для людського мозку природно заповнювати паузи в мовленні, оскільки мовчання в комунікації іноді сприймається як дискомфортне. Це пов'язано з соціальними механізмами, адже тривале мовчання може вказувати на невпевненість, конфлікт або завершення розмови [4].

4. Нейропластичність як спосіб викорінення слів-паразитів

Завдяки *нейропластичності* мозку можемо змінювати свої мовленнєві звички. Якщо свідомо контролювати мовлення, робити паузи та замінювати слова-паразити змістовними словами, з часом новий стиль мовлення стає природним [4].

У мовознавстві існує думка, що слова-паразити вживають мовці з малим словниковим запасом, проте, як зазначає О. Гуз, таке твердження є помилковим, тому що слова-паразити вживають представники всіх соціальних груп і верств населення [2, 175]. І. Гаркуша вказує, що «слова-паразити з'являються не тільки через бідність словникового запасу, але й через хвилювання, невміння публічно мислити, вільно формулювати свої думки» [5, 171].

Деякі слова-паразити зароджуються через меми. Слова, які були вигадані нещодавно, можуть швидко увійти в повсякденне життя. У більшості випадків їх уживають, щоб показати, що ситуація комічна, або перетворити її на таку. Прикладами таких слів є: «чиназес», «сюда», «оуес» тощо. Також паразитами можуть бути запозичені слова. Часто можна почути, як деякі люди говорять: «окей», «гуд» тощо. Ці слова хоча й мають лексичне значення, проте в мові є українські відповідники. Нерідко українські слова замінюють іншомовними через вплив іншої мови, яку вивчають [6].

Щоб позбутися слів-паразитів потрібно дотримуватися 3 кроків:

- Виявити слова-паразити у власному мовленні.
- Усвідомити їх негативний вплив та визначити причину.
- Викоренити слова-паразити з власного мовлення [7].

1. Виявити слова-паразити у своєму мовленні.

Для виявлення таких слів пропонуємо провести декілька експериментів. Наприклад, взяти диктофон і записати свою розмову з другом або знайомим. Потім під час прослуховування визначити, наскільки мовлення засмічене словами-паразитами. Також можна вибрати книгу, яку жодного разу не читали, знайти уривок, прочитати його та переказати своїми словами. Проаналізувавши, як часто запинаєтесь або вживаєте слова-паразити, зможете визначити, чи варто попрацювати над своїм мовленням. Дейл Карнегі стверджував: «Усвідомлення власних помилок — перший крок до їх виправлення» [8].

2. Усвідомити негативний вплив слів-паразитів.

Насамперед відучитися від слів-паразитів треба через їх дратівну дію. При близькому спілкуванні саме вони найбільше привертають увагу і просто відволікають від змісту повідомлення, а при знайомстві справляють неприємне враження. Боротися зі словами-паразитами також треба тому, що вони є яскравою ознакою невпевненості. Ці слова сигналізують про те, що мовець не володіє ситуацією, і роблять мовлення менш чітким і вагомим. Слова-паразити засмічують не лише мову, вони плутають думки комунікантів. Що більше паразитів у мовленні, то більше їх і в мисленні. Відомо, що мислення і мовлення взаємопов'язані. Коли мовлення стає чистим, то і думки простіші і ясніші [9].

3. Способи усунення слів-паразитів.

Усвідомити абсурдність уживання слів-паразитів. У мові кожне слово має значення і несе сенс. Як довести собі абсурдність слів-паразитів? Взяти будь-який уривок, порівняти враження від читання в оригінальному варіанті та із зайвими словами [10].

Уривок з вірша Лесі Українки «Contra spem spero» без змін:

Я на гору круту крем'яную
Буду камінь важкий підіймать,
І, несучи вагу ту страшную,
Буду пісню веселу співать.

Уривок із доданими словами-паразитами:

Ну, я на гору круту крем'яную
Буду, типу, камінь важкий підіймать,
І, значить, несучи вагу ту страшную,
Буду, знаєш, пісню веселу співать.

Отже, бачимо, що слова-паразити засмічують мовлення та відволікають від змісту тексту. Тому потрібно насамперед з'ясувати причини використання таких слів і усунути їх. Якщо людина вживає слова-паразити, це сигнал про різні проблеми: малий словниковий запас, хвилювання під час розмови, невміння чітко сформулювати свою думку. Якщо більше читати та знайти й усунути причину хвилювання, то людина стане менше використовувати слова-паразити.

Слова-паразити роблять мовлення менш чітким і зрозумілим, а їхнє використання пов'язане з когнітивними та психологічними чинниками. Позбутися їх можна шляхом усвідомленого контролю мовлення та заміни паразитів змістовними словами або паузами. Правильне мовлення сприяє ефективній комунікації та розвитку чіткого мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуз О. П. Особливості вживання слів-паразитів у сучасній французькій мові / О. П. Гуз // Закарпатські філологічні студії. – 2023. – Випуск 29. – Том 1. – С. 173 – 177.
2. Швидченко А. В. Слова-паразити в сучасному молодіжному сленгу / А. В. Швидченко // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки». – 2012. – № 2 (4). – С. 192 – 194.
3. Префронтальна кора [Електронний ресурс] // Вікіпедія — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B0 (дата звернення 16.04.2025) — Назва з екрана.
4. Фізіологічні механізми мовної діяльності [Електронний ресурс] // Студопедія — Режим доступу: https://studopedia.com.ua/1_150021_fiziologichni-mehanizmi-movnoi-diyalnosti.html (дата звернення 15.04.2025) — Назва з екрана.
5. Гаркуша І.В. До формування культури мовлення особистості психолога-практика / І.В. Гаркуша, Р.Е. Кравець // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». – 2017. – № 1 (13). – С.170 – 174.
6. Слова-паразити: як впливають на мову та чи можна їх позбутися [Електронний ресурс] // Капрі — Режим доступу: <https://kapri.dn.ua/2019/07/20/slova-paraziti-jak-vplivajut-na-movu-ta-chi-mozhna-ih-pozbutisja/> (дата звернення: 19.04.2025) — Назва з екрана.
7. Як позбавитися слів паразитів [Електронний ресурс] // Портал експеримент — Режим доступу: <https://md-eksperiment.org/post/20191124-yak-pozbavitisya-sliv-parazitiv> (дата звернення: 19.04.2025). — Назва з екрана.
8. Карнегі Д. Як здобувати друзів і впливати на людей. Пер. з англ. / Д. Карнегі. — К. : Основи, 2006. — 320 с.
9. Каплун М. Слова-паразити у повсякденному мовленні / М. Каплун // Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання : матеріали IV Міжнар. студент. наук.-техн. конф., [Тернопіль], 2021 р. / Тернопіль. нац. техн. ун-т ім. І. Пулюя. — Тернопіль, 2021. — С. 180—181.
10. Мовний патруль: ліквідація слів-паразитів у школярів [Електронний ресурс] // Журнал «На Урок» — Режим доступу: <https://naurok.com.ua/post/movniy-patrul-likvidaciya-sliv-parazitiv-u-shkolyariv> (дата звернення: 17.04.2025) — Назва з екрана.

Домбровський Володимир Віталійович – студент 1-го курсу, Вінницький національний технічний університет; факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії; vovadombrovskij87@gmail.com

Стадній Алла Сергіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, email: stadniy.all@vntu.edu.ua

Dombrovskiy Volodymyr V. – 1st-year student, Vinnytsia National Technical University; Faculty of Information Technologies and Computer Engineering; vovadombrovskij87@gmail.com

Stadnii Alla Sergiivna – Candidate of Philology, Senior Lecturer, Department of Linguistics, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa, email: stadniy.all@vntu.edu.ua